

dr hab. Andrzej Ładyżyński, prof. UWr.
Instytut Pedagogiki
Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych
Uniwersytet Wrocławski

Wrocław, 20 lipca 2022 r.

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pani Magister Pauliny Rzewuckiej pt.: *Preferencje wychowawcze rodziców uczniów w młodszym wieku szkolnym. Wybrane uwarunkowania i deklarowane zachowania wychowawcze* przygotowanej na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie, pod kierunkiem Promotora Księdza dr hab. Grzegorz Godawy, prof. UP JP II oraz Promotora pomocniczego Pana doktora Bartłomieja Gołka

Doktorantka podjęła wyzwanie zbadania preferencji wychowawczych rodziców dzieci poziomu nauczania wczesnoszkolnego. A zatem czyni przedmiotem swoich zainteresowań zagadnienie wychowania czyli procesu istotnego i nie tracącego znaczenia, w związku z upływem czasu oraz zmieniających się okoliczności społeczno-kulturowych. Wychowanie to wydobywanie z istoty ludzkiej, tego co najlepsze. Jako odwieczne zjawisko, śmiało można powiedzieć - kulturowy powszechnik - wszak wciąż obowiązuje. Dzieje się i staje się, być może, dla kolejnych pokoleń rodziców coraz większym wyzwaniem, ale nie zostaje unieważnione, a antywychowanie nie dominuje podejścia do celowych prób oddziaływania poprzez kształtowanie tożsamości, osobowości i właściwych postaw. Swoje peregrynacje badawcze sytuuje Doktorantka w obrębie socjologii. Postrzegam je jako równie ważne, jak te przyjmowane w perspektywie pedagogiki. I z tej przyczyny, już na wstępie pragnę docenić wybór obszaru badań oraz jego aktualność.

Tytuł w przedstawionej formie jest jednoznaczny i w odczuciu recenzenta adekwatny. Może słowo *wychowawcze*, powtórzone w obu wersjach stanowi pewien nadmiar. Tym niemniej podając tę uwagę sam reflektuję, że trudno ten termin „ominać” czy zamienić.

Struktura rozprawy

Zaproponowana przez Doktorantkę struktura jest właściwa. Otwierają ją: *Opis bibliograficzny, Abstrakt, Słowa kluczowe, Spis rzeczy*. Właściwą rozprawę tworzą: *Wstęp*, dwa rozdziały ukazujące podwaliny teoretyczne, rozdział trzeci o charakterze metodologicznym oraz czwarty raportujący badania empiryczne. Praca zawiera również *Uogólnienia i wnioski z badań, Zakończenie, Bibliografię, Spis wykresów, tabel*, (chyba w takiej formie powinno to pozostać zamiast *tabeli*) *rysunków, a także*

Aneksy, zawierające: Kwestionariusz ankiety *Preferencje wychowawcze rodziców* oraz *Kwestionariusz zachowań rodzicielskich Alabama Parenting Questionnaire (APQ)*. W części zasadniczej rozprawa liczy 176 stron, a łącznie z aneksami stron tych jest 186. Struktura w przedstawionej postaci jest zwarta. Liczba stron pozwala na stwierdzenie, że jest ona charakterystyczna dla objętość rozpraw o charakterze ilościowym. W duchu reflektującym zawartość samego spisu rzeczy zastanawiam się, czy podrozdział 2.2. *Wokół pojęcia „rodzina” – problemy definicyjne* nie powinien był otwierać rozdziału drugiego, w myśl zasady najpierw definicja a później inne perspektywy?! Lecz nie traktuję tego w sposób kategoryczny, ile raczej poddaję pod dysputę.

Ocena merytoryczna rozprawy

W sześciostronicowym *Wstępie*, Doktorantka przedstawia rodzinę, jako wyjątkową wspólnotę, realizującą proces wychowania. Autorka wskazuje we *Wstępie* lukę badawczą. Sygnalizuje to poprzez nowatorskie potraktowanie preferencji wychowawczych, stanowiących fundament oddziaływań wychowujących. Preferencje wychowawcze stanowią w rozprawie najistotniejszy obok wychowania termin. Doktorantka sygnalizuje zdefiniowanie ich oraz wyodrębnienie, a także ukazanie ich znaczenia dla rozwoju i edukacji dziecka. Za ważne uznać należy, że słusznie Doktorantka stosuje podejście interdyscyplinarne. Wszakże rodzina stanowi przedmiot kilku dyscyplin nauk społecznych. W końcowej części *Wstępu* Doktorantka zarysowuje podstawy metodologiczne własnego postępowania badawczego oraz charakteryzuje poszczególne części dysertacji. Z analizy treści wstępu wynika, że Autorka nie tylko interesuje się podjętym przez siebie obszarem badań, ale posiada również doświadczenie praktyczne, co stanowi, w przekonaniu recenzenta bardzo udane połączenie. W celu realizacji badań „motywowana Ją wykonywana przez nią praca zawodowa”(s.8).

Rozdział I nosi tytuł: ***Preferencje wychowawcze***. Tu definiuje Doktorantka pojęcie, wywodząc jego etymologię i wskazując a interdyscyplinarne usytuowanie terminu preferencje. W podrozdziale tym definiuje również własne rozumienie podstawowego terminu pracy.

W podrozdziale 1.2 Doktorantka prezentuje *Teorię konstruowania preferencji* autorstwa Sarah Lichtenstein i Paula Slovic. Elementy tej koncepcji a mianowicie sytuacje konstruowania preferencji odnosi do praktyki wychowawczej. Kolejnym omówionym zagadnieniem jest współzależność pomiędzy teorią podejmowania decyzji a preferencjami wychowawczymi. W dalszej kolejności Autorka podejmuje kwestie *Zachowań rodzicielskich* oraz *Wybranych uwarunkowań preferencji wychowawczych*. W ostatnim podrozdziale zostają omówione preferencje wychowawcze dziecka w młodszym wieku szkolnym.

Rozdział II nosi tytuł: *Wychowanie wobec przemian rodziny*. Autorka prezentuje w nim przeobrażenia rodziny z uwzględnieniem poszczególnych epok historycznych. Definiuje tu pojęcie *rodzina*. Dokonuje tego w perspektywie socjologii wychowania oraz pedagogiki. Ukazuje tę zasadniczą ludzką wspólnotę w świetle nauczania Kościoła katolickiego a także alternatywne wobec klasycznej rodziny nowe formy jej egzystencji. Rozdział ten zamyka refleksja na temat wychowania. Swoją drogą tytuł tego podrozdziału sprawia wrażenie „niedopowiedzianego” i mógłby np. przyjąć formę: *Wychowanie w rodzinie wobec przemian społeczno-kulturowych*. Mógłby, ale podrozdział ten nie odnosi się – zdaniem recenzenta - do przemian. W zasadzie stanowi rozważanie na temat socjalizacji i głównie właśnie wychowania. Gdyby doszło, a mam nadzieję, że to się ziści, do publikacji rozprawy, podrozdział ten sugerowałbym umieścić np. w podpunkcie 2.2, który wówczas mógłby przyjąć formę: *Wokół zasadniczych pojęć rozprawy: „rodzina” i „wychowanie” – problemy definicyjne*.

Podsumowując te dwurodziałową część teoretyczną stwierdzam, że jest ona gruntownie przemyślana, usystematyzowana i prawidłowo kreśląca obraz, zarówno preferencji wychowawczych, jak również wychowania na tle przemian współczesnej rodziny. Bogactwo treści koresponduje z przejrzystością jej przekazu. Jest to starannie zrealizowana część rozprawy. Osadzono ją w bardzo bogatej oraz aktualnej literaturze przedmiotu. Objętość rozdziałów teoretycznych nie przekracza „klasycznych standardów”. Doktorantka ukazuje w swej pracy nowe nieznanne i niewysyczone w pełni poznawczo zagadnienie.

Metodologiczne podstawy rozprawy

Część metodologiczna nosi tytuł: *Metodologiczne założenia badań własnych*. Rozdział oddaje w pełni istotę przyjętych podwalin metodologicznych. Doktorantka orientuje swą pracę w strategii ilościowej. Posługuje się metodą sondażu diagnostycznego. Jako technikę wybiera ankietę, a narzędziami czyni kwestionariusze ankiet. Pierwszym narzędziem badawczym stał się *Kwestionariusz zachowań rodzicielskich Alabama Parenting Questionnaire (APQ)*, którego autorem jest Paul Joseph Frick, w polskiej adaptacji narzędzia w opracowaniu Małgorzaty Świąćickiej oraz własny autorski kwestionariusz ankiety: *Preferencje wychowawcze rodziców*.

Prawidłowo zdefiniowano przedmiot badań. Odnosząc się do celów badań sformułowanych przez Doktorantkę, stwierdzam, że również one są adekwatne i co interesujące, Autorka czyni to nawet na dwa sposoby. W pierwszym wykorzystuje wymienione przez socjologa Earla Babbie cele dookreślając swój własny, jako (u)sytuowany w wymiarze eksploracyjnym. Drugi z kolei został zaczerpnięty od psychologa Zbigniewa Skornego. Za nim, Doktorantka trafnie wyodrębnia cele teoretyczno-poznawczy oraz praktyczno-wdrożeniowy.

Problemy badawcze zostały sformułowane w sposób prawidłowy. Odnosi się to zarówno do problemu głównego, jak i pytań szczegółowych. Autorka ze względu na diagnostyczny charakter swoich badań zrezygnowała z budowy hipotez badawczych. Można jednak zastanawiać się, czy badania te posiadają charakter diagnostyczny, czy też raczej nie są to badania weryfikacyjne z aspektem diagnostycznym?

We właściwy sposób określono zmienną badawczą oraz wskaźniki. Za zmienną przyjęto preferencje wychowawcze rodziców w młodszym wieku szkolnym i uwarunkowania kształtowania się tych preferencji wychowawczych.

Właściwości psychometryczne narzędzi badawczych są (może) słabiej omówione. Konstrukty mierzone narzędziem badawczym, na ogół, powinny odnosić się do użytych teorii. Teorie Doktorantka wyodrębnia i opisuje w rozdziale pierwszym. Są to teorie konstruowania preferencji oraz podejmowania decyzji. Autorka mogłaby mocniej interpretować wyniki uzyskane za pomocą narzędzia w kontekście teorii, leżących u podstaw jego konstrukcji lub gdy tego nie robi - uzasadnić takie odstępstwo. Nie znajdujemy w opisie uzasadnienia wyboru testów statystycznych. Autorka sięgnęła po testy nieparametryczne. Tym niemniej pomimo tych wątpliwości czy może obszarów nie w pełni wysyconych, czy być może przez recenzenta nie w pełni zrozumiałych, już część empiryczna oparta na tych narzędziach jest zrealizowana w sposób właściwy. I zawsze można odczuć, że Doktorantka wie o czym mówi, interpretując swoje wyniki.

Podrozdział 3.6 nosi tytuł: *Charakterystyka grupy badawczej*. Może bardziej trafne byłoby tu określenie *grupy badanej*. Ale co rzeczywiście istotne to fakt, że grupę tę w sposób celowy skompletowano z rodzin posiadających dzieci w młodszym wieku szkolnym w imponującej liczbie 531 osób (w tym 428 kobiet oraz 93 mężczyzn). Co ważne zasadnicze badania poprzedził pilotaż. Ze względu na czas pandemii, zrezygnowano z kontaktów bezpośrednich a materiał badawczy zbierano z użyciem Formularzy Google Forms. Swoją drogą dość pracochłonne byłoby uzyskanie podobnej liczby respondentów w kontakcie bezpośrednim. Zatem skorzystanie z sieci jawi się jako rozwiązanie rozsądne. Badania zrealizowano na terenie województwa małopolskiego od lipca 2020 do kwietnia 2021 r. Doceniam próby wieloetapowego docierania do osób badanych: mailowe zaproszenie skierowane do 142 placówek oświatowych, kontakt telefoniczny z dyrektorami szkół oraz nauczycielami i w konsekwencji dotarcie do respondentów poprzez wiadomości zamieszczane w dziennikach elektronicznych.

Podsumowując rozdział metodologiczny należy uznać za właściwie przedstawiony. Wystarczającą podwalinę do takiej oceny stanowią prawidłowo skonstruowany przedmiot badań, właściwie dookreślone cele eksploracji, dobrze skonstruowane problemy badawcze - zarówno główny, jak i szczegółowe. Przedstawiono - zastosowany następnie w części empirycznej - zestaw dwóch

narzędzi badawczych. W odczuciu recenzenta to adekwatny dobór zaawansowanych testów statystycznej istotności. Podsumowując opiniowanie części empirycznej projektu badawczego mgr Pauliny Rzewuckiej stwierdzam, że został on opracowany w sposób zasługujący na ocenę pozytywną.

Realizacja projektu badawczego

Na część empiryczną składa się rozdział IV zatytułowany: *Preferencje wychowawcze rodziców uczniów w młodszym wieku szkolnym na podstawie analizy wyników badań własnych*. Zawiera on ustalenia wynikające z analizy statystycznej. Wyniki zrealizowanych badań grupuje Doktorantka uwzględniając rodzaje zachowań rodzicielskich w kontekście wychowania dziecka w młodszym wieku szkolnym. Aby dokonać analizy deklarowanych przez badanych rodziców zachowań rodzicielskich korzysta z kwestionariusza zachowań rodzicielskich (APQ) weryfikujących je w pięciu wymiarach: zaangażowanie, pozytywne rodzicielstwo, słaby nadzór, niespójna dyscyplina, kary cielesne.

Ponadto Doktorantka bada uwarunkowania kształtowania się preferencji rodziców na temat wychowania związanych z ich systemem wartości oraz ich doświadczeń życiowych oraz uwarunkowań kształtowania się preferencji wychowawczych rodziców związanych z ich wykształceniem i refleksją (refleksyjnością) wychowawczą. W toku badań analizie poddaje również determinanty poglądów i zachowań rodziców dotyczących stosowania nagród i kar w wychowaniu oraz uwarunkowania kształtowania się preferencji wychowawczych rodziców związanych z cechami socjodemograficznymi.

W części *Uogólnienia i wnioski z badań* Autorka podsumowuje swoje badania, zbierając wnioski z poszczególnych części rozdziału empirycznego, wskazuje na osiągnięcie założonych celów naukowych dysertacji. Doktorantka prowadząc narrację wyników badań własnych, w części tej zatytułowanej odwołuje się do literatury przedmiotu. Ta dyskusja to cenna w przekonaniu recenzenta próba refleksowania własnych osiągnięć z ustaleniami innych badaczami, czy raportem badań CBOS-u. To zwarte wyraziste zakończenie rozprawy. Wnioski odnoszą się do postawionych w rozdziale metodologicznym problemów badawczych.

W *Zakończeniu* Doktorantka prezentując własne osiągnięcia badawcze, zestawiając je z ustaleniami wyników badań empirycznych formułuje postulaty dla świata nauki odnoszące się do dalszych badań preferencji wychowawczych. Być może w przyszłości Doktorantka podąży za swym pragnieniem poszerzenia swoich dotychczasowych eksploracji. W tej części za szczególnie wartościowe uznaję jednak postulaty dla praktyki wychowawczej. W 10 punktach zostały zebrane tezy powstałe na bazie własnych badań.

Narracja tekstu

W tej kwestii pragnę wyrazić Autorce uznanie. Test jest napisany bardzo staranną polszczyzną. Dopracowano go we wszystkich warstwach rozprawy. Na każdym etapie pracy Doktorantka włącza w swoją osobistą narrację literaturę przedmiotu. Ten dyskurs obu narracji – Doktorantki oraz literatury jest naturalny i wyważony w proporcjach zastosowanych przywołań.

W zakresie przypisów do tekstu zastosowała Doktorantka wielokrotną ich paginację. Za takim rozwiązaniem przemawiał prawdopodobnie argument, by liczby w znacznikach przypisów nie były trzycyfrowe. Mogłyby one jednak w pełni odpowiadać rozdziałom i częściom rozprawy. A w pracy pierwsza paginacja kończy się na stronie 21 (a więc w połowie rozdziału) i druga rozpoczyna się na stronie kolejnej. Trzecia zaczyna się od strony 75, czwarta od strony 139.

Sam zapis przypisów jest – na ogół – staranny. Zasadzie tej wymyka się przytaczanie tekstów z czasopism. Zapis tekstów z nich przytaczanych mógłby stanowić drobną kwestię do dysputy o aparaturze przypisowej. Niektóre z zapisów nazw periodyków zostały zapisane małymi literami, co w odczuciu recenzenta wymagałoby korekty przed publikacją opracowania. Jest tak np. w przypisach nr: 13,20,23, (z pierwszej paginacji) oraz w przypisach nr:16,47,61,62,82,128,171 (w paginacji drugiej). Ale, co interesujące, zapisy czasopism w bibliografii są w pełni prawidłowe. W przypisach Doktorantka nie zawsze jest konsekwentna.

Uchybienie językowe są sporadyczne. Przywołanie drobnych przykładów: „literówka” w słowie: *Podkreślają* (s.17). Inne „literówki”: *moja* zamiast *moją* (s.111); *wychowuje* zamiast *wychowuję* (s.113). W tych przypadkach można domniemywać, że Doktorantka cytowała dosłownie wypowiedzi swoich respondentów?!; *Specjaliście*, zamiast *specjaliści* (s.124).

Dopracowane starannie są materiały ilustracyjne stworzone przez Doktorantkę. Charakteryzują się przejrzystością i zawsze tworzą dobre tło uzupełniające do słów narracji Autorki.

Bibliografia rozprawy jest rozbudowana, interdyscyplinarna. Doktorantka korzysta w literatury w języku ojczystym oraz obcych, które realnie wykorzystuje w tekście. Pozycji jest w zestawieniu szacunkowo ok. 250 publikacji. Przeważają opracowania nowe, a wśród starych znajdują jedynie publikacje „niezłomnych klasyków”.

Podsumowanie oraz konkluzja

Przedłożona do oceny przez mgr Pauline Rzewucką rozprawa doktorska jest dojrzałym wytworem naukowym. Praca w każdej swej części stanowi dzieło zrealizowane w sposób niezwykle staranny. Zakrojona - z właściwym dla rozpraw tego typu - rozmachem, posiada sporą wagę naukową oraz w dużym stopniu również praktyczną. Trafnie wybrano tematykę badawczą. Za wyborem obszaru badań przemawia również praktyczna znajomość problematyki. Wsparcie dla zwiększenia motywacji

podjęcia badań przyszło do Doktorantki ze strony pracy zawodowej. I miejmy nadzieję, uda się w przyszłości połączyć własne doświadczenia, z dotychczasowymi ustaleniami badawczymi i wykorzystać je w pełni dla dobra innych rodziców. W sposób wyrazisty wyeksponowano nowatorskie elementy rozprawy, które decydują o jej oryginalności. Zaliczam do nich wpisanie własnych badań w lukę podejmowanych eksploracji badawczych. Doktorantka właściwie rozpoznała ważny i niespenetrowany obszar badań. Prawidłowo zakresliła teren rozważań teoretycznych, adekwatnie skonstruowała podwaliny postępowania metodologicznego, sprawnie zorganizowała i przeprowadziła badania empiryczne. Wyciągnęła trafne konstatacje ze swoich analiz.

Rozprawa w przedstawionej formie stanowi niewątpliwe osiągnięcie naukowe, poszerzające aktualny stan wiedzy nad preferencjami wychowawczymi rodziców dzieci w młodszym wieku szkolnym. Uczyniono to wieloaspektowo prezentując szeroki kontekst badań. Rozprawa w obecnym kształcie wskazuje na dobre przygotowanie Doktorantki do dalszej bardziej samodzielnej pracy naukowej.

Podsumowując przedstawioną do recenzji rozprawę doktorską Pani Magister Pauliny Rzewuckiej pt.: *Preferencje wychowawcze rodziców uczniów w młodszym wieku szkolnym. Wybrane uwarunkowania i deklarowane zachowania wychowawcze* oceniam pozytywnie oraz opowiadam się za przyjęciem niniejszej dysertacji doktorskiej do dalszych procedur przewodu doktorskiego.

Andrzej Łuczyniak